

Hadde noen i tiden like etter krigen, stått frem og sagt at det som skjedde av illegal virksomhet i øydistriktet, Visten og Vefsn var galmannsferd, hadde de blitt dømt som stripet. Transporten av agenter, ammunisjon og utstyr fra England til et krigsbesatt område var spill med dristighet og menneskeskjebner. A bygge opp en illegal styrke på Helgeland som skulle stå kampklar ved en engelsk invasjon var planer som kunne være realistiske. Kutt Norge i to var planen, som ble tenkt på høyeste politiske plan, men senere skrinlagt uten at invasionsdrømmen på Helgeland ble tatt ned av kartet av den grunn.

Mannen som ble håndplukket til å lede den illegale operasjon i midnorge var Birger Ewald Engsson Sjøberg, som gikk for å være en svensk frivillig som kjempet for Norges sak.

Av Arnt O. Asvang

Ertetiden har hatt mye å fortelle om Sjøberg og hans affærer på Helgeland. For å minne oss om det som skjedde og ofrene fra Visten og distriktet ble det for 4 år siden arrangert en egen minnemarsj «Sjøbergmarsjen» — en turmarsj fra Visten til Vefsn i sporene til våpenbererne fra 1942.

Men hvem var egentlig Sjøberg?

På høyeste plan

etter de norske styrkene i 1940 hadde kapitulert rømte en god del soldater og andre frivillige ut av landet for å føre krigen videre. Også for disse ble England målet. Her ble det bygd opp norske militære avdelinger som fikk spesialopplæring i sabotasje- og krigsføring. En av de nordmenn som sto sentralt var skuespilleren Martin Linge hvis gruppe fikk navnet Linge-karene. Av en gruppe som reiste over fra Tromsø, på en dårlig skute, var en som kalte seg Birger Ewald Sjøberg. Hans dugelighet kvalifiserte han senere til å bli uttatt til sjef for den gruppe som skulle organisere en hemmelig militær avdeling på Helgeland, samt drive etterretningsarbeide. Agenter, ammunisjon, våpen og utstyr måtte smugles inn i det okkuperte Norge. Dette ble transportert over fra Sletland på norske fiskeskøyter til Helgelandsøyene (Trøna) og med nye fiskeskøyter innover til Visten, og fra 1944 til Børja. Spillet som var lagt opp på høyeste plan raket høsten 1942 og medførte at 27 mennesker fra Helgeland ble drept til døden av en tysk standrett i 1944 for gestapo alt over endte og ved en skuddveksling i Stavsdalen ble Sjøberg og agenten Johan Lynghaug fra

Kaptein Birger Ewald Sjøberg eller hans norske navn Nils Berdahl.

Myten om kapteinen

Vefsn skutt. Under samme treffning falt Olaf Kaspersen fra Visthus.

Ser vi på hvor mye den illegale operasjon på Helgeland kostet av menneskeliv, sorg og bitterhet må hele affären betegnes som en lidelsens tragedie.

Den offisielle sjef

Alle som var innblandet i det illegale arbeidet visste at de kun hadde en sjef og det var kaptein Sjøberg. Det kunne være muntlig i jengen og røkepauser innimellom, men da kapteinen meldte sin ankomst ble alt stille

og anderledes. Respekten for den militære leder var nærmest unik, men samtidig oppriktig og alle fulgte hans råd. Den dag i dag snakker de gamle våpenberere og medhjelpere at krigsoppgjøret hadde blitt noe annet hvis Sjøberg hadde fått lov å leve. Kapteinen var ikke snau i sine løfter om hva de enkelte fortjente å få når det en gang ble fred. Etterdølingene skulle få både vegforbindelse og strøm, og Sjøbergs løfter ble husket i etterkrigsåra. Offisielt fikk Sjøberg denne omtale:

«Birger Ewald Engsson Sjøberg, kaptein, Mosjøen. Født 29. okt. 1905 i Stockholm, sønn av Erik Sjøberg og hustru Anna.

Gift 1943 i London med Liv Elisabeth Grannes, f. 1918 i Vefsn. Artium, hadde studert filologi. Var med i krigen i Norge 1940. Flyktet til England i juni 1940, og ble nestkommanderende i 4. kompani i Den norske brigade. Ble overført til Kompani Linge, og ble i april 1942 sendt som troppsjef til Nord-Norge, hvor han ledet det illegale arbeid på Helgeland. I mai 1943 reiste han til England, men kom i januar 1944 tilbake til Norge. Fallt under kamp 9. juni 1944 i Stavsdalen i Vefsn. Gravlagt i Mosjøen. Omtalt i The Linge Company, På vingene for Norge og Kompani Linge, Finlands hvite ros, St. Olavsmedaljen med ekegren, Krigsmedaljen, Haakon VII's frihetsmedalje.»

(Kilde: Våre falne 1939-45. Utgitt av den norske stat 1948). Denne biografiske fremstilling rystes i sine grunnvoller da VG 21. april 1973 kunne presentere følgende overskrift:

«Mysteriet er oppklart: 36 år etter at han forsvant, er familien sikker — den svenske krigshelten Birger Sjøberg var vår bror, Nils Berdahl.»

Dele ble uttalt fra Erling Berdahl etter at han i VG hadde sett bilder og dokumentar-beskrivelse om oppbyggingen av en størstilt undergrunnsher på Helgeland i krigsåra. Erling Berdahl fortalte:

«Ikke var han født i Stockholm slik det står oppgitt i «Våre Falne». Og ikke het han Birger Engsson Sjøberg. Han het Nils Berdahl, født 29. oktober 1905 i Åfjord, 14 mil nord for Trondheim, som sønn av Rolf og Meyer Berdahl.»

Den gåtefulle svensken

Opplysningene VG brakte i 1973 var oppsiktsvekkende, men var en bekreftelse på at ting fra krigen fortsatt ikke var avklart. Kirkebok for Åfjord kunne bekrefte at i 1905 ble det døpt en gutt som fikk navnet Nils Berdahl. Slektsforskere kunne fortelle at familien flyttet til Trondheim der «myer Berdahl, Nils' far, drev slakterbutikk. De mange kilder vi har hatt er alle entydige. — Nils Berdahl var en livlig ungdom som spilte piano, trekkspill og trente med boksing. Han arbeidet i farens slakterbutikk, men fikk siden et agentur. Plutselig forlot han Nyveien/Orloveien i Trondheim og reiste til Oslo. Her var han innom forskjellige tjenester bl.a. besvarte han Koksa gård (der Fornebu nå ligger).

— Ved påsketider i 1937 skjer det ting som medfører at Nils Berdahl plutselig forsvinner. Etterlysninger fører ikke frem, og selv om politiet i 1938 fortsatte å etterlyse han, var han forsvunnet. Mistanken gikk i retning av at han hadde forlatt landet. Berdahl's forsvinningsnummer skulle aldri komme for en dag, og en del av dem som sto han nærmet ville muligheten om han

Det svenske krigsarkiv

I Sverige finner vi et godt utbygd arkivbud, og ved benyendelse til Krigsarkivet ble vi beriket med verdifulle opplysninger som angikk den svenske frivillige «krigsmann» i Norge 1940, Birger Ewald Sjøberg. Arkivet kunne opplyse at den 13. januar 1940 meldte han seg som frivillig til krigstjeneste i Finland. Vi skal se litt på hva Sjøberg denne gang opplyste om seg selv:

«Forfatter Birger Ewald Sjøberg f. 29.10. 1905. Referanse: Kjøpmann Seth Persson, Stalon Tel. Stalon 2. Nærmeste pårørende: Forfatter, lærer i Trondheim.»

Sjøberg var på denne tiden 34 år og hadde de siste åra arbeidet som avsnittsløst i Vilhelmsborg

Bare noen måneder senere skulle han, på helt nye oppdraget, bli en identitet, men identiteten er hele tiden den samme og identisk med Nils Berdahl (fødselsdato i Kirkeboka).

Stalled i Stalon

Vinteren 1937 var på hell, og den uttente vinteren måtte ikke for sol og varme. Året avsluttes flere i rekken med arbeidsledighet og folk var på vandring for å finne noe å gjøre. Ovenfor Vilhelmina ligger Stalon, et område som på denne tiden hadde vært isolert, men nettopp hadde fått velforbindelse. I dette samfunnet var kjøpmann Persson en sentral skikkelse og hjalp mange omstøtende arbeidsløse med dagsarbeid. Våren 1937 dukket det opp en spesiell personlighet hos Persson, han kalte seg Sjøberg og var forfatter. Han hadde søkt seg dit, fortalte han, for å finne to til å skrive. Forfatteren hadde lite bagasje, men det ble knyttet et spesielt forhold mellom kjøpmannen og forfatteren. Med Perssons hjelp fikk Sjøberg sitt eget husvære på Bongnes.

Den fremmede fikk kosten hos husvertinnen og var takknemlig, men hadde lite å betale med, mellomværende ordnet Persson med. I nabolaget på Bongnes hadde Jegermester Hultmark sin sommerresidens. Hultmark var ingen som helst person, men fulgte daglig med det som skjedde og førte sine daglige notater i «Annotasjons-Kalenderen».

Den 18. juni 1937 har Hultmark ført: «Skribenten, Sjøberg i Bongnes kommer på besøk for å høre om malerarbeid». Dette medførte at Sjøberg fly-

Hultmarks sommerresidens på Borgnes hvor Sjøberg en tid bodde.

meget dannet og kjekk fyr alle ble glad i.

Myten

Uten tvil gikk gjetningene om hvem personen Sjøberg var for fullt, men det var lite sladdet som ble sprdt, bare spørsmålet om hvem han egentlig kunne være. Kjøpmann Persson var sentralt i saken ble spurt om han kunne gi svar, men fra hans side forelå det kun ett:

«Hva fanten skal jeg kunne vite det bedre enn dere, gjør han dere noe, eller har han gjort et

en utkant av villmarka. Herfra kunne han ha utsikt over vatnet om det kom fremmede og her ute ønsket han å treffe de han ville møte. Sjøberg var blitt en myte, forfatteren og skogsarbeideren som levde på sultegrensen inne ved storskogen. Fortsatt var det Persson som hjalp ham med mat og penger.

Brøderfolk til hjelp

Sjøberg gjorde en tapper innsats som frivillig i Finlandskrigene, etter kapitulasjonen reiste han straks hjem til Bongnes.

Her var han også da det ble kjent at tyskerne hadde angrepet Norge. Sjøberg skulle da ha sagt: «Det var da fanten hvor godt det ble med arbeid nå», hvoretter han gjorde seg klar og reiste over til Norge som frivillig. Alle sine papirer etterlot han på Bongnes.

Det er fortalt at Sjøberg kom over grensen og deltok i kamphandlingene fra Steinkjer og nordover. Vi skal ikke se bort fra at det fortsatt er mange Helgelendinger som under felttoget kanskje ble kjent med ham, vi vet foreløpig bare om en, nemlig Johari Lynghaug fra Vefsn som i 1944 falt sammen med Sjøberg i Stavassdalen, Vefsn.

Då kampene i Norge var slutt reiste Sjøberg over fra Tromsø til England for å fortsette kampen for Norges sak.

J ettertid

Mange har vel i ettertid spurt hvem denne gåtefulle svensken egentlig var. De fleste hemmeligheter tok han med seg. Etter krigen ble han ført til Dolstad kirkegård og gravlagt under svensk flaggmarkering og «Du

gamla, du fria...». Siden har han fått sitt selvvalgte svenske navn på minnestelten, det navn som for alltid har gått inn i historien.

Sjøbergs historie er fargerik og mangler kanskje også side-stykke i vår krigshistorie. Vi skal tross alt ha klart for oss at uten Sjøberg ville de menneskelige tap på Helgeland ha vært langt større. I de vanskelige situasjoner var hans styrke som autoritet å holde stuebene sammen.

Hans fortvilelse og skuffelse over at invasionsplanene ikke ble noe av, tok hardt på ettersom det var målet for oppdraget han hadde fått å klarere forspillet til. Han skulle engang ha sagt om sitt og andre agenters arbeid i distriktet: «Dette gjør vi ikke for oss selv, og vårt eget velbehag. Vi er her for å arbeide for et fritt Norge og kommende slekter. Det er ikke så sikkert vi får oppleve friheten; men de kommende slekter vil få det og dette arbeider vi for.»

Sjøberg er i Sverige et vanlig personnavn og stedsnavn.

tilt til Jegermesterens residens og ble boende der en tid. Det Sjøberg antagelig ikke vliste var at han hver dag ble omskrevet i Jegermesterens «logg».

Vi finner fortsatt Jegermesterens residens på Bongnes, og om ikke det skulle være nok, finnes også en del av Sjøbergs malerarbeid fortsatt intakt. Hans soverom fra dette opphold er fortsatt intakt.

Opplysningene er gitt av Jegermesterens datter som videre forteller at Sjøberg ved disse tidene hadde langt skjegg, var nervøs for å bli fotografert, men en

menneske fortredd siden han kom hit? La mannen være i fred.»

Han var så forskjellig fra de andre. Ikke gikk han i selskaper, ikke drakk han alkohol og stygge uttrykk og banning kom han aldri med, men kortspill til de små morgentimer var hans forlystelse.

Persson hadde lovet Sjøberg en bedre bolig ettersom Sjøberg skulle arbeide i hans skoger.

Tømmermenn satte opp en hytte ved Bijelitesjøen som ligger mellom Bongnes og Saxnes. Tomta hadde han selv valgt ut i

Perssons forretningsbygg finnes fortsatt i Stalon.

- Her oppsøkte Sjøberg Persson som må sies oppholdt Sjøberg økonomisk.